

SEBİLÜRREŞAD DERGİSİNDE MANEVİYATÇILIK VE ABD İMGESİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Zafer Gürbüz

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Ankara,
zafergurbuz06@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2442-2297>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi
Received / Makale Geliş Tarihi: 13 Mart 2024 **Accepted / Kabul Tarihi:** 29 Mayıs 2024
DOI: 10.26791/sarkiat.1451999

Bu çalışma, "II. Dünya Savaşı Sonrası İslamcılık: Sebilürreşad Dergisinin Siyasal Analizi" isimli doktora tezimin bir başlığının geliştirilmesiyle üretilmiştir.

Sebilürreşad Dergisinde Maneviyatçılık ve Abd İmgesi Üzerine Bir Analiz

Öz

II. Dünya Savaşı'nın ardından komünizmi savunan Sovyetler Birliği ile Batı ittifakının temsilcisi konumunda olan ABD arasında Soğuk Savaş dönemi başlamıştır. Bu süreçle beraber dünyada yeni siyasal dinamikler belirmiştir. Değişen siyasal ve toplumsal sistemle birlikte İslamcılık akımının tek parti dönemindeki suskunluğu son bulmuş ve yeniden inkişaf etmiştir. Siyaset sahnesinin yeniden yapılanmasıyla beraber İslamcılık bu dönemde kendisine yeni ifade kanalları bulmaya başlamıştır. Bahsi geçen canlanma daha çok kendisini basın ve yayıncılık alanında göstermiştir. Özellikle bu süreçte süreli yayınların sayısında olağandışı bir artış meydana gelmiştir. İslamcılığın önemli dergilerinden biri olan Sebilürreşad yeniden yayımlanmaya başlanmış ve bu mücadelede maneviyatçı söylemin mümessillerinden biri haline gelmiştir. Zira dergi, yeni koşulları ve dünyadaki kutuplaşmayı "dinsizlik" cephesiyle dindarlar arasındaki mücadele olarak okumaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, İslamcılığın kendisini yeniden kurduğu şartlarda dinin serbestleşmesi ve hareket alanının genişlemesi amacıyla Batı cephesinin öncüsü konumunda olan Amerika Birleşik Devletleri'ni neden rol model olarak sunduğunu ortaya çıkarmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak içerik analizi yapılmıştır. Birincil kaynaklar ve bunlardan hareketle yapılan çalışmaların analiz edilmesine dayalı doküman incelemesi yoluyla verilerin toplanması gerçekleştirilmiştir. İhtiyaç duyulan yerlerde ikincil kaynakların kullanımına da yer verilmiştir. İslamcılığın, içerideki katı laiklik anlayışından sıyrılmak amacıyla soğuk savaş döneminde pragmatik ve aktüel eğilimlerle ABD imgesini yücelttiği kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslamcılık, Sebilürreşad, Maneviyatçılık, Soğuk Savaş, ABD.

An Analysis on Spiritualism and The Image of The Usa in Sebilürreşad Magazin

Abstract

After World War II, the Cold War period began between the Soviet Union, which defended communism, and the USA, which was the representative of the Western Alliance. With this process, new political dynamics have emerged in the world. With the changing political and social system, the silence of the Islamist movement during the single-party period ended and developed again. With the restructuring of the political scene, Islamism began to find new channels of expression in this period. The mentioned revival has mostly manifested itself in the field of press and publishing. Especially during this period, there was an extraordinary increase in the number of periodicals. Sebilürreşad, one of the important magazines of Islamism, started to be published again and became one of the representatives of the spiritualist discourse in this struggle. Because the magazine reads the new conditions and polarization in the world as a struggle between the "atheism" front and religious people. In this regard, the aim of the research is to reveal why Islamism presents the United States, which is the pioneer of the Western front, as a role model for the liberalization of religion and the expansion of its field of action in the conditions where it re-establishes itself. In the study, content analysis was conducted using the qualitative research method. Data was collected through document review based on analysis of primary sources and studies based on them. The use of secondary sources is also included where required. It could thus be concluded that Islamism glorified the image of the USA with pragmatic and actual tendencies during the Cold War period in order to get rid of the strict secularism within it.

Keywords: Islamism, Sebilürreşad, Spiritualism, Cold War, USA.

GİRİŞ

İslamcılığın geç dönem Osmanlı'daki etkinliğinden sonra, Cumhuriyet'le birlikte siyasal ve toplumsal etkisinin sınırlandığı görülür. Ancak genç Cumhuriyet'in kurulmasının üzerinden geçen yaklaşık çeyrek asırdan sonra hem ülke içindeki gelişmeler hem de dış kaynaklı koşulların sunduğu imkanlarla II. Dünya Savaşı sonrası yeniden filizlenmiştir. Dünyanın iki kampa bölündüğü ve çok partili yaşama geçildiği koşullarda İslamcılığın "ikinci doğumu" gerçekleşmiştir. Demokrasinin koruyucusu olduğu iddiasıyla teşekkül eden "hür dünya"nın saflarında yer alan Türkiye'de bu dönemde Komünizm karşıtlığı güç kazanmış, ABD ile dost/müttefik ilişkisi kurulmuş ve Cumhuriyet'in kuruluş dönemine kıyasla köklü inkılap teşebbüsleri yavaşlamıştır. Siyasal, toplumsal ve iktisadi alanda Dünyadaki yeni siyasal yaklaşımların gündeme geldiği, yeni gelişmelerin olduğu bu dönemde, İslamcılık da tek parti dönemindeki "sessizlik"ten sıyrılıp siyasal, toplumsal ve dini özgürlüklere dayalı talepleriyle gündeme gelmiştir. Yeniden canlanan İslamcılık akımının bu süreçte Türkiye ve Dünya siyasetinin izlerini taşıdığı görülmektedir.

Bu bağlamda, çalışmada öncelikle II. Dünya Savaşı sonrasında canlanmaya başlayan Cumhuriyet İslamcılığının temel eğilimleri ve siyasal/toplumsal meselelere dair tutum ve davranışları üzerinde durulacaktır. Cumhuriyet dönemi İslamcılığını analiz edebilmek, dönemin toplumsal ve siyasal konjonktürünü bilmeyi gerekli kılmaktadır. Savaş sonrası dönemin getirdiği yeni siyasal "gereklilikler" ve çok partili hayat Türkiye siyasal tarihinin kırılma noktalarıdır. Bu doğrultuda, dönemin siyasal panoraması tasvir edildikten sonra II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden filizlenen İslamcılık ideolojisinin ana akım dergilerinden biri olan Sebilürreşad dergisinin maneviyatçı yaklaşımı ele alınacaktır. Maneviyatçılık politikasını derginin temel yayın çizgisinden ayrı düşünmek mümkün değildir.

Siyasal ve toplumsal şartların yeniden tanımlandığı dünyada Türkiye, Batı dünyasının (Hür Dünya) yanında yer almayı tercih etmiştir. Karşı kutupta ise komünizmin temsilcisi olan Sovyetler Birliği yer almaktadır. Batı ittifakına yakınlaşmak bir anlamda Sovyetler Birliği'nin ideolojisi olan Komünizme karşıtlık üzerinden anlaşılmıştır. Dönemin ruhuna sinen düşünce veya tarz-ı siyaset antikomünizmdir. Türkiye'de bu raddeden sonra Komünizm karşıtlığı tüm sosyal, kültürel, dini ve iktisadi politikaları değiştirmiş, yeni söylem ve politikaların oluşmasına zemin hazırlamış ve belirleyici bir konuma gelmiştir. İslamcılık da olan biten şeylerden fazlasıyla etkilenmiştir.

Bu dönemde "maneviyatçı" perspektifin ehemmiyet kazanmasıyla birlikte din ve devlet (siyaset) arasındaki ilişki revize edilerek yeniden yorumlanmıştır. Dolayısıyla çalışmanın bir başka boyutu laiklikle ilgilidir. Bu dönemde antikomünist bir perspektifle Sovyetler Birliği'nin rakibi konumunda olan ABD'yi dinin hamisi olarak gören İslamcı eğilim, siyasal bir yaklaşımla çalışma içinde analiz edilecektir. Normatiflikten uzak kalma zorluğu da göz önünde bulundurularak Sebilürreşad'ın manevi boyutununun olabildiğince kişisel yargılardan kaçınmak suretiyle ele alınmaya çalışıldığı bu araştırmada dokümantasyon teknik ve yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgu ve veriler, metin tarama yöntemleri çerçevesinde açıklayıcı bir yaklaşımla ortaya konulmaktadır.

1. Cumhuriyet İslamcılığı¹ ve Soğuk Savaş Dönemi

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte İslamcılık akımı çok yönlü bir şekilde "yıldırma, geriletme ve söndürme politikasına maruz kalmıştır."² Çok partili yaşama geçildikten sonra İslamcılık akımı Türkiye'de yeniden canlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla İslamcılık analiz edilirken dikkat edilmesi gereken noktaların başında yaklaşık çeyrek asırdır devam eden siyasal ve toplumsal politikaların bu eğilim üzerindeki etkisi, izi ve gölgesi gelmektedir. Yanı sıra dönemin İslamcılarının gelecekle ilgili tasarımlarında ve meselelere bakışlarında tarihsel olguların etkisiyle beraber Cumhuriyet'in getirdiği derin kırılmalardan, tehditlerden, biçimsizleştirmelerden ve saptırmalardan söz etmek mümkündür.³ Büyük sarsıntı ve kopuşların yaşandığı Cumhuriyet yıllarında ve özellikle Takrir-i Sükûn Kanunu'nun (4 Mart 1925) yürürlüğe girmesinden sonra, İslamcılık bir sistem veya ideoloji/akım olarak görünmesine müsaade edilmeyen, sindirilmiş ve bastırılmış bir düşüncedir. Tek parti döneminde vuku bulmuş ve dinsel tarafı ağır basan *Şeyh Said İsyanı*'nin ardından *Hiyanet-i Vataniye Kanunu*'na eklenen "halkın hissiyat-ı diniyesini alet ittihaz etmek, her ne şekilde olursa olsun yeni yazı yazmak, gazete çıkarmak, icrayı hitabet etmek gibi fiilleri yasaklanmıştır"⁴ mad-

1 Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı* isimli çalışmasında tek parti dönemi sonrası yeşermeye başlayan İslamcılık akımını, II. Meşrutiyet dönemi İslamcılığıyla mukayeseli olarak ele almış ve bu dönemin İslamcılığını Cumhuriyet İslamcılığı olarak kavramsallaştırmıştır. Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Akımı*, (İstanbul: Simavi Yayınları, 1991), 32. Bu noktada aksi belirtilmedikçe Tunaya'nın tasnifine sadık kalarak çalışma içinde geçen İslamcılık kavramı, tek parti dönemi ve II. Dünya Savaşı sonrası dönemde filizlenen Cumhuriyet İslamcılığını kast etmektedir.

2 İsmail Kara, *Şeyh efendinin Rüyasındaki Türkiye*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 348.

3 Kara, *Şeyh efendinin Rüyasındaki Türkiye*, 20.

4 Mehmet Erken, "1923-1960 Yılları Arası Türkiye'de İslami Yayıncılık", *İslam'ı Uyandırmak Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İslamcı Düşünce*

desi nedeniyle İslamcılık kapsamında değerlendirilebilecek hiçbir görüş açığa vurulamamış, yazılıp çizilememiş ve savunulamamıştır. Yanı sıra, bu kapsamda değerlendirilebilecek herhangi bir toplumsal hareketin ortaya çıkmasına müsaade edilmemiştir.

Bu bağlamda, yazılı bir metnin veya ortaya konulan bir eylemin olmadığı koşullarda İslamcılığın tek parti dönemindeki seyri neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bir anlamda, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında başlayan İslamcılık düşüncesinin tarihsel gelişiminin 1925 yılı itibarıyla kesintiye uğradığı söylenebilir. Ancak İslamcılığın 40'lı yılların ikinci yarısından itibaren gündeme gelen özgürlük iklimiyle yeniden filizlenip ses vermeye başladığı görülmektedir.⁵ II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan koşullar ve çok partili hayata geçiş İslamcılara aradıkları fırsatı sunmuştur. Siyasal ve toplumsal koşullar İslamcılığın yeniden filizlenip canlanmasının önünü açmıştır. Türkiye'de rüzgârın din hürriyetinden yana esmeye başladığı bu koşullarda dinî hayatın yeniden "ihya ve inşasını" arzulamışlardır. Bu kapsamda, "Türk milletini var kılan bir amil olarak düşündükleri İslâm'ın 'doğru' bir biçimde anlaşılmasını sağlamak temel öncelikleri olmuştur."⁶

Soğuk Savaş döneminin iklimi beraberinde imam hatip liselerinin açılmasını, İslami dergi ve gazetelerin basılmasını, tarikatların yeniden canlanmasını, radyoda dini konuşmaların başlamasını, Hac yolculuklarına izin verilmesini ve dindar kimliği ile tanınan isimlerin milletvekili olmasını getirmiştir. Bu gelişmelerden kaynaklı olarak söz konusu dönem Türkiye'de "İslâm'ın yeniden inkişaf ettiği dönem" olarak tanımlanmıştır.⁷

İslamcılığın yeniden inkişaf ettiği bu dönemde, temel eğilimlerini ve karakterini tespit etmek için öncelikle hangi toplumsal ve siyasal koşullarda doğduğunu tespit etmek gerekmektedir. II. Dünya Savaşı'nın ardından komünizmi savunan Sovyetler Birliği ile hür dünya'nın temsilcisi konumunda olan ABD arasında Soğuk Savaş dönemi başlamıştır. En indirgemeci tabirle Soğuk Savaş, "İkinci Dünya Savaşı'nın son bulmasıyla beraber, iki büyük galip devletin ve bu devletlerin etrafında yer alan küçük devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkların doğrudan silah kullanmadan devam ettirildiği tarihsel bir kesittir."⁸ Teşekkül eden iki kutuplu dünyada ABD Batı Bloku içinde en güçlü devlet olarak ön plana çıkmıştır. Bu süreçte ABD, kapitalist blokun lideri ve "hür dünyanın" sesi olarak Batı bloğu içinde bir hegemonya tesis ederken, Doğu Bloku ülkelerinin liderliğini ise Sovyetler Birliği üstlenmiştir. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkeleri bir blokta yer alırken ABD, Fransa, İngiltere ve diğer Batı Avrupa ülkeleri öteki blokta yer almışlardır. Bahsi geçen süreçte Sovyet Rusya ve ABD silahlı bir çatışmaya girmemiş, aralarındaki mücadeleyi ve rekabeti "ideolojik mücadele" ve "vekalet savaşları" ile sürdürmüşlerdir. Soğuk Savaş'la beraber siyaset, sanat, bilim, ekonomi, entelektüel düşünce, kültür vb. pek çok alanda değişim yaşanmış; adeta medeniyetler ölçeğinde bir eksen kayması meydana gelmiştir.⁹ İki kutba ayrılan dünyada ülkeler taraflardan birine dahil olmaya zorlanmıştır.

ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki mücadelede süreç içinde İslam devletleri de dahil edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Soğuk Savaş döneminde ABD, hegemonik gücünü göstermiş ve İslam dünyasıyla ilk temaslarını kurmuştur. Bu süreçte Türkiye, ABD'nin yanında Batı kampında yer almıştır. Savaştan sonra dünyada yeni bir sistemin kurulmuş olması, otoriter yönetimlere sahip ülkelerin mağlubiyeti, Sovyet yayılması ve bu kapsamda Sovyetler Birliği'nden Türkiye'ye yönelen tehditler, Türkiye'yi Batı dünyasına yakınlaştırmıştır. Türkiye'nin, Batı ittifakına dahil olma gayretinin farklı sebepleri de bulunmaktadır. SSCB ile Türkiye arasındaki gerilim, yalnız kalma endişesi ve dünyadan dışlanma korkusu, Türkiye'nin batı bloğuyla olan tarihsel bağları, ABD'den ekonomik yardım alma çabaları, NATO üzerinden kurulan güvenlik şemsiyesi altına girme isteği ve Türk ordusunu teknik anlamda güçlendirme çabası, bu sebepler arasında yer almaktadır.

Soğuk Savaş'la birlikte Türkiye'nin ekonomisi, toplumsal ve kültürel yapısı, siyaseti, ordusu, iş dünyası, üniversiteleri ve bürokrasisi önemli bir biçimde yeniden şekillenmiştir.¹⁰ Dolayısıyla II. Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla birlikte içine girilen sürecin birçok açıdan Türkiye'yi etkilediği söylenebilir. İktisadi yönüyle, siyasal yönüyle ve dinsel yönüyle ülke meselelerinde yeni bir döneme girilmiştir. İktisadi olarak devletçilik politikası bir tarafa bırakılmış

ve Dergiler, Cilt 1, Ed. Lütfi Sunar, İstanbul: İlmî Etüdler Derneği, 2018), 44.

5 Ali Osman Çakmak, *Sebilürreşad ve Büyük Doğu Dergileri Üzerinden 1940-1950 Döneminde Türkiye'de İslamcılık*, (İstanbul: Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 46.

6 Asım Öz, "Hassas Bir Muhalefet Politikası Geçiş Sürecinde Dindar-Milliyetçi Dergiler", *İslam'ı Uyandırmak Çok Partili Yaşama Geçilirken İslamcı Düşünce ve Dergiler*, Cilt 2, Ed. Lütfi Sunar, (İstanbul: İlmî Etüdler Derneği, 2018), 12.

7 Şaban Sitembölükbaşı, *Türkiye'de İslâm'ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)*, (Ankara: TDV Yayınları, 1995).

8 Oral Sander, *Siyasi Tarih, 1918-1994, (Ankara: İmge Kitapevi, 1994), 191.*

9 Tolga Gürakar, "Merkez-Çevre Paradigması Türkiye'nin Siyasasını Açıklamanın Anahtarı Olabilir mi?", *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düzeni*, Der. Behlül Özkan ve Tolga Gürakar, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020), 28.

10 Barış Doster, "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri", *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düzeni*, Der. Behlül Özkan ve Tolga Gürakar, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020), 297.

serbest piyasa ekonomisine geçiş hızlanmış, Marshall Yardımı ve Truman Doktrini ile Batı Bloku'nun yerleştirmeye çalıştığı iktisadi ve mali politikalarla bütünleşme çabasına girilmiştir. Politik yönüyle etkilemiştir; zira “otoriter rejimlerin” yenilmeleri ve savaşın “demokrasi cephesi” nin galibiyetiyle sonuçlanmış olması neticesinde “tek parti, tek şef” rejimini sürdürmenin imkânsızlığını ortaya çıkarmıştır.¹¹ Bu bakımdan Türkiye’de savaşın sonlanmasıyla beraber, içeride “tek parti ve tek şef” sistemine dayalı siyasal rejimin yerine dünyadaki gelişmeler doğrultusunda çok partili yaşama geçilmiş, siyasetin yönü ABD’nin başını çektiği hür dünyaya doğru evrilmiştir. Dinsel bakımdan etkilemiştir, çünkü Türkiye’de bu dönemle beraber siyasetin temel dayanağı antikomünizm çerçevesinde cereyan etmeye başlamıştır. İslamcılık ideolojisi de böylece tekrar canlanmaya başlamıştır.

Bu minvalde, II. Dünya Savaşı sonrası koşulların Türkiye’de İslamcılığın yeniden filizlenmesinde oynadığı anahtar rol, Hegel’in “zeitgeist”¹² kavramına referansla daha açık bir biçimde ortaya çıkar. İslamcı düşünceyi mümkün kılan koşullar bu kavramla yakından ilintilidir. “Zamanın ruhu”; dönemi, toplumu ve fikirleri etkisi altına almış ve bu olgulara nüfuz etmiştir. İslamcılık da bu bağlam içinde argümanlarını üretmiştir. Soğuk Savaş koşullarının getirdiği koşullar, devletin din politikasının çerçevesini değiştirmiş, tedavüle giren yeni siyasal söylemlerle ve kavramlarla yeniden şekillenmiştir. Cumhuriyet’in kurulmasından itibaren yerleştirilmeye çalışılan laiklik politikası çok partili hayata geçişle beraber eleştirilmeye başlanmış ve uygulanan katı laiklik politikaları gevşemeye başlamıştır.¹³ Bu zeminde, din ve devlet ilişkilerinde günün koşullarında restorasyona gidilmiş, tek parti döneminde kararlılıkla uygulanan katı laiklik politikaları ve seküler toplum yaratma çabası yine bu kişiler tarafından savaş sonrasında tashih ve tadiledilmiştir.¹⁴

Dış politikada yaşanan değişimin, iç politikada başta din eğitimi olmak üzere dini özgürlüklere olumlu anlamda yansması olmuştur. Devletin resmi politikasında da ABD hattına yakınlaşma ve “komünizm tehlikesi” nedeniyle bir dönüşüm gerçekleşmiştir.¹⁵ Dini tedrisatın önünün açılmasına dair atılan adımların arkasında 1947 CHP Kurultayı’nda alınan kararlar yatmaktadır. CHP’nin “kurucu iktidar” olarak 1947’deki kurultayında din ve siyaset arasındaki ilişki uzun uzadıya ve sert tartışmalarla görüşülmüş, ardından çeyrek yüzyıldır süregelen din politikasında değişim sürecine girilmiştir.¹⁶ Bu bağlamda, yeni dönemle birlikte katı laiklik politikaları, dini hayat ve din eğitimi gibi konularda başka dinamiklerle işleyen bir sürece girildiğini söylemek gerekir. Bu kapsamda, Osmanlı döneminde müderislik yapmış olan modernist din alimi Şemsettin Günaltay Başbakanlığa getirilmiş, Diyanet İşleri Başkanlığı da yine simgesel bir isim olan Ahmet Hamdi Akseki’ye teslim edilmiştir. Yine politik dönüşümün yansması olarak 1949 yılında okul müfredatına iradi din dersleri konulmuş, hacca gitmeye izin verilmiş, Ankara Üniversitesi’nde İlahiyat Fakültesi kurulmuş ve imam hatip kursları açılmıştır. CHP iktidarının son demlerinde “tekke ve zaviye kanunu”yla kapatılan türbelerden bazıları ziyarete açılmıştır. Din politikasında değişim ve süreklilik DP’nin 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelmesiyle ivme kazanmıştır. Seçimlerden galip çıkan DP’nin ilk icraatı 18 yıldır Türkçe okunan ezan uygulamasını sonlandırarak 16 Haziran 1950 yılında asli haline dönmesine izin vermiş olmasıdır. DP iktidarının ilk yıllarında imam hatip okulları açılmış ve dini eğitimin devlet tarafından verilmesi gerektiğine dair görüşler pekiştirilmiştir. Bu dönemde İslamcılar dinin kamusal hayatta nasıl yaşanabileceğine kafa yormuş; din eğitimi ve cami yapımı gibi meselelerde aktif rol almışlardır.

Söz konusu olan politik dönüşümün sebepleri hakkında birkaç varsayımda bulunmak gerekirse, öncelikle akla gelecek husus, “rejimin çok partili hayatla beraber eski kodlarını muhafaza ederek iktidarını ve çizgisini sürdürme arzusudur. Yanı sıra, Cumhuriyet’le getirilen yenilikleri muhafaza etmenin ve ortaya çıkabilecek ‘sapma’lara rejimin temel mantığına uygun istikametler çizmenin amaçlandığı” varsayılabilir.¹⁷ Ayrıca, inkılaplar sürecinin iyice yerleşerek halka nüfuz ettiği ve Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki gibi yasaklamalara ve sıkı tedbirlere ihtiyaç olmadığı kanaatine varılmış olabilir. Yine vatandaşın talepleri doğrultusunda din adamı ihtiyacının ve din eğitiminin artık devlet tarafından karşılanması gerektiği aksi taktirde, söz konusu boşluğu tarikat ve cemaat yapıları gibi “illegal” unsurların dolduracağına ve “yanlış” bilgilenmelere neden olabileceğine dair düşüncelerin değişimi getirmiş olması muhtemeldir.¹⁸

11 Davut Dursun, *Türkiye’nin Siyasal Hayatı*, (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2018), 55.

12 Hegel bu ifadeyi “zamanın ruhu” anlamında kullanmaktadır.

13 Nuray Mert, *Laiklik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış*, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1994), 12.

14 İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslâm 1*, (İstanbul, Dergâh Yayınları, 2016), 16.

15 İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam 2*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017), 359.

16 A.g.e. 359.

17 Kara, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam 2*, 32.

18 Kara, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam 2*, 222.

İslamcılığın yeniden canlanması ve bunu dergiler, dernekler ve siyasal partiler üzerinden izhar etmesi Soğuk Savaş döneminin getirdiği politik iklimle yakından ilgilidir. Bu siyasal koşullarda İslamcı dergi enflasyonu dikkate değerdir. Bu dergilerden biri de yukarıda ifade edildiği üzere Sebilürreşad'dır. Derginin yayımlanmaya başladığı yeni dönemde aktüel siyaset çokça ilgi görmüştür. Ayrıca dinî, ahlaki ve millî konularla birlikte dönemin önemli isimlerinin perspektifiyle siyasal ve toplumsal meseleler ele alınmıştır. Bu bağlamda sonraki başlıkta Sebilürreşad'ın siyasal ve toplumsal meselelere yönelişinde ve tutum alışında maneviyatçılığın etkisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. Maneviyatçılık

II. Dünya Savaşı sonrasında İslamcılığın uzun süren suskunluğu sona ermiş; İslamcılık yeniden inkişaf edeceği bir döneme girmiştir. Özellikle basın-yayın alanında önemli bir canlanma yaşanmış, farklı İslamcı tonlamalarla pek çok gazete ve dergi yayımlanmaya başlamıştır. Siyaset sahnesinin yeniden yapılanması, beraberinde İslamcılarının da seslerini duyurabilecekleri, fikir ve kanaatlerini ortaya koyabilecekleri araçlara sahip olmalarını getirmiştir. Bu süreçte, yayın hayatına başlayan dergilerin içinde en dikkate değer olanlardan biri, tarihsel kimliği göz önüne alındığında Sebilürreşad'dır. Kısmi hürriyet ortamının beslediği yeni koşullarda, 1 Mayıs 1948 tarihinde Eşref Edip tarafından Sebilürreşad ismiyle tekrar yayın hayatına başlayan derginin yazarlarınca II. Dünya Savaşı sonucunda ortaya çıkan yeni dinamikler “Allah'ın bir lütfü”dur ve bu koşullardan istifade edilmelidir.¹⁹ Ancak 27 Mayıs 1960 darbesiyle beraber Demokrat Parti'nin kapatılması ve Adnan Menderes'in idam edilmesinin neticesinde etkisi ve gücü azalmış olan Sebilürreşad 1966 yılında yayın hayatını sonlandırmıştır. Derginin söz konusu olan bu ikinci baharında 362 sayısı yayımlanmıştır.

Dünyanın iki kampa bölündüğü ve Türkiye'de çok partili yaşama geçildiği koşullarda İslamcılığın bir anlamda “ikinci doğumu” gerçekleşmiştir. Yeni dinamikler ve siyasal belirlenimlerle inşa edilen koşullarda Batı ittifakının saflarında yer alan ülkelerin kendilerini tanımlamada ayırt edici özelliklerinin başında manevi değerlere olan bağlılık gelmektedir. Artık; kamplaşma ve kutuplaşma materyalist/maddiyatçı kesimlerle maneviyatçılar arasında *dinsizlik* cephesiyle dindarlar arasındadır. Siyasetin kendisini yeniden kurduğu zeminde Batı Bloku, Doğu Bloku'nun ideolojisi olan komünizme karşı farklı din ve inançlardan teşekkül eden bir maneviyat cephesi yerleştirmeyi amaçlamıştır.²⁰

İslamcılarının fikirlerini izhar edebildikleri zeminin ortaya çıkmasını sağlayan ilk amil bahsi geçen Soğuk Savaş'ın başlaması ise; diğer amil, Türkiye'de çok partili hayata girilmesidir. Zira yeni siyasal sahnede laiklik meselesinin ele alınışı kısmen de olsa değişmeye başlamıştır. Dinin siyasal ve kamusal görünürlüğünün yok edilerek yalnızca “vicdanlarda ve mabetlerde” yaşanmasını öngören erken Cumhuriyet ideolojisine ait laiklik anlayışı bu dönemde yeniden yorumlanarak revize edilmiştir.²¹

Dönemin İslamcılarında laikliğin kendisini değil Türkiye'deki uygulamasını sorun eden İslami bir muhalefet söylemi belirlemiştir. İslamcı yayın organları laikliği ret ve inkâr etmek yerine “hakiki laiklik”ten söz etmeye başlamışlardır. İslamcı çevrelerin laikliğe dair temel yönelimlerinin başında laikliğin din hürriyeti odaklı yeniden yorumlanması gelmektedir. Laikliğin tek parti iktidarınca “mümkirlik” olarak anlaşıldığına işaret eden İslamcı yazarlar laikliğin ülkenin çoğunluğunun mensubu olduğu İslam'a referansla “din hürriyeti” çerçevesinde yeniden yorumlanmasını salık vermişlerdir. Sebilürreşad mecmuasında yer alan makalelerde “hakiki laiklik” şöyle tanımlanmaktadır: “Hakiki laikliğin icabı, dinine sahip olmak, dininin hükümlerini ifade etmekte serbest olmak, dininin inkişaf ve tealisine çalışmakta hür olmak, dinine karşı teaddi ve tecavüzden, her nevi müdahaleden, dininin değiştirilmesinden azade olmaktır.”²²

Laikliğe dair temel itirazlar tek parti dönemindeki uygulamalardır. İslamcılar, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte kurucu felsefenin ülkedeki İslami değerleri bir tehdit olarak algıladığını ve ülkede laikliğin yanlış inşa edildiğini düşünmüşlerdir. Bu uygulamalar nedeniyle din özgürlüğü açık bir saldırıya uğramıştır. Bu söyleme göre, laikliğin dinsizlik olarak anlaşılmasının neticesinde din hürriyeti ülkede ciddi derecede zarar görmüş ve ülke insanların bireysel özgürlük alanı olarak din, yöneticilerin uygulamaları nedeniyle adeta işgale uğramıştır.²³

Söz konusu yeni parametrelerle Türkiye'de de “maneviyatçılık” söylem ve politikası etkisini göstermiş ve Cumhuriyet'in kurulması sonrasında İslamcılık ilk kez sesini duyurabileceği imkanlara kavuşmuştur. Soğuk Savaş dönemi

19 Yusuf Ziya Kösem, “Millî Varlığın Temellerini Sarsanlar”, *Sebilürreşad* 4/86, (Eylül 1950): 169.

20 Cangül Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı, Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, (İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2015), 320-321.

21 Ahmet Yıldız, “Kemalist Milliyetçilik”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Kemalizm*, Cilt 2, Edt. Ahmet İnsel, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 224.

22 “13. Cilde Başlıyoruz”, *Sebilürreşad* 13/ 301, (Ocak 1960): 2.

23 Aynur Demirli, *Demokrat Parti ve Laiklik*, (İstanbul: NotaBene Yayınları, 2020), 107.

mine girilmesiyle birlikte yeni koşulların getirdiği iklimle Sebilürreşad yazar kadrosu için insanların dine ve maneviyata yönelmesi harbin en hayırlı neticesidir. Bu perspektifle dünyada yıkılmayacak medeniyetlerin din üzerine müesses olduğu ve insanların dine olan ihtiyaçlarının görünür hale geldiği sıkça dile getirilmiştir.²⁴ Dünyanın ahlaki çöküntü yaşadığına ve manevi bir buhran geçirdiğine dair söylem derginin 18 yıl sürecek yeni yayın hayatının temel mottosu olmuştur. Bu doğrultuda, Sebilürreşad'ın yazar kadrosu arasında yer alan Tahir Harimi Balcıoğlu'nun söyledikleri İslamcılığın düşünsel kodlarını tespit etmede önemli veriler sunmaktadır. Savaşın sonuçlarının toplumların üzerindeki etkisinin tahlil edildiği yazıda, Balcıoğlu örtük bir biçimde Komünizm eleştirisi yaparak ortaya çıkan dinamiklerle “içtimai düzenin dayanaklarının, yalnızca galip kuvvetlere göre değil, insanlığın ruhsal hayatını yeniden temiz ve münezzeh esaslara göre inşa edilmesinin bütün insanlık ailesince anlaşıldığını” ifade etmiştir.²⁵

Dergide, maneviyatın gerilediği ve bu nedenle milletleri yok olmaktan (inhilal) koruyacak en büyük kuvvetin din olduğu ve maneviyatın inkişafının sağlanması amacıyla önemli tedbirler alınması gerektiği vurgusu ön plandadır.²⁶ Hayatı yalnız maddeci gözle gören ve manevi değerlere kıymet vermeyen insanların bireysel ve toplumsal hayatta mutlu olamayacaklarına işaret edilmiştir.²⁷ Üzerinde yoğun bir şekilde durulan manevi buhranın sebepleri şöyle sıralanmıştır: “Kökleri hariçte olan ideolojilere bilmeyerek inanmak, insaniyet perdesine bürünen beynelmilel teşekküllere kapılmak ile kardeşlik, din ve ahlak duygularını çürütmek için bu teşekküllerin menfi propagandalarına aldanmaktır.”²⁸ Bu unsurlara ve şedit fikirlere karşı ancak “ahlaki ve dini terbiye ile tarsin edilmiş milli ruh ve mefkûrenin kurtuluşu temin edebileceğinin” altı çizilmiştir. Derginin yazarlarından Yusuf Ziya Kösemenoğlu'na göre, bu ruh ve fikirle yetişmiş akıl ve vicdanlar hiçbir vakit yabancı ve aykırı cereyanlara kapılmayacaktır.²⁹ Bu bağlamda, Sebilürreşad yazarları komünizmle mücadelede dinin ideolojik bir araç olarak kullanılması konusunda konsensusa sahiptirler.

Ordinaryus Profesör Ali Fuad Başgil Soğuk Savaş döneminin başlaması ve çok partili hayata geçişle beraber oluşmaya başlayan demokratik ortamda İslamcı yayınların sıklıkla referans verdiği yazarlar arasındadır. Başgil maneviyatın ehemmiyetine dair yazılarında dinin “insanları içlerinden fethedip fiil ve amellerini kumanda eden, onlara istikamet veren bir nizam” olduğuna işaret ederek “bugün din ve maneviyata karşı duyulan aşk ve ihtiyaç daha şurlu ve daha zaruridir”³⁰ demektedir. Dinin insanları disiplin altına almadaki işlevine atıfla Başgil, dini “insanın iç dünyasının muhtaç olduğu bir disiplin”³¹ olarak tanımlamıştır. Dünyanın boğucu bir buhran geçirdiği, devrin insanların hayati öneme sahip iki şeyi kaybettiklerini ve bunların da maneviyat ve ruh disiplini olduğu tespitinden sonra ortaya çıkardığı ızdırabın sebeplerinin maneviyat eksikliği olduğunu dile getirerek buhranın giderilmesinin siyasal ve iktisadi tedbirlerle yatıştırılamayacağını, ancak maneviyatın takviye edilmesiyle mümkün olabileceğini dile getirmektedir.³² Dönemin İstanbul valisi Fahrettin Kerim Gökay da yine bu paralelde “cemiyetin kutsi mefhumlarını umursamayan, hayati hayvani zevklerden ibaret fizik bir varlık sayan gençlik zümresi bütün cemiyetleri ürküten bir meseledir”³³ diyerek toplumun maneviyata aç olduğu tezini işlemiştir.

Sebilürreşad'da dikkat çeken haberlerden biri bu minvalde Arnold Toynbee'nin verdiği *Medeniyetlerin Yayılmasında Dinin Rolü* konulu konferansın “mühim bir konferans” şerhiyle birlikte nakledilmiş olmasıdır. Toynbee şöyle demektedir: “İnsanların birbirini yemesinden ancak din kurtarabilir, tekniğin terakkisi dini ihtiyacı arttırmıştır.” Bu satırlar Cumhuriyet dönemi İslamcılığının Meşrutiyet İslamcılığından farklılığını ortaya koyup alamet-i farikasını ifşa etmektedir. Yeni dönemde İslamcılık, antikomünizmin üst belirlediği bir zeminde maneviyatçı Batı düşüncesi ve bu düşünceye verilen destekle söylemini inşa etmiştir. Meşrutiyet İslamcılarını Batı'nın kültürüne (hars) değil tekniğine odaklanmışlardı. İçinde Sebilürreşad yazarlarının da bulunduğu Cumhuriyet İslamcılığı maneviyatçı Batı tezine sıkça yer vermiştir. Bu haber ve yazılarda Batı düşüncesinin temelini din ve maneviyata dayandığı dile getirilmiştir. Bu kapsamda, Toynbee'nin modern insanın tabiatüstü bir varlığa inanmasının zaruretine işaret ettiği *Allah Fikrinin İhmali* adlı makalesi *Look* mecmuasından tercüme edilerek dergide yayımlanmıştır. Makalede yer alan ifadeler Batı medeniyetinin temelini coğrafi keşifler, eleştirel düşünce, iktisadi yapı veya siyasi birlik fikri üzerine değil Allah

24 “Dünya Dine Dönüyor”, *Sebilürreşad*, 5/105, (Haziran 1951): 76-77.

25 Tahir Harimi Balcıoğlu, “Dünyada Tek Bir Tehlike: Allahsız Yaşamaya İnanmak!”, *Sebilürreşad* 1/12, (Ağustos 1948): 189.

26 “İfratın Menfur Taasubu”, *Sebilürreşad* 2/32, (Şubat 1949): 101.

27 Fahrettin Kerim Gökay, “Manevi Cephe”, *Sebilürreşad* 10/244, (Mayıs 1957): 290.

28 Tahir Harimi Balcıoğlu, “Diyanet Riyasetinde Mühim Bir Toplantı”, *Sebilürreşad* 1/20, (Kasım 1948): 309.

29 Yusuf Ziya Kösemenoğlu, “Hükümet, Halkın Manevi İhtiyaçlarından Elini Çekemez”, *Sebilürreşad* 1/8, (Temmuz 1948): 120.

30 Ali Fuat Başgil, “İlim ve Din Mücadelesi”, *Sebilürreşad* 6/127, (Mayıs 1952): 19-21. (Milliyet gazetesinden iktibas edilen yazı)

31 Ali Fuat Başgil, “Maneviyat Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Sebilürreşad* 5/114, (Kasım 1951): 216-218.

32 Ali Fuat Başgil, “Maneviyat Buhranı”, *Sebilürreşad* 5/113, (Ekim 1951): 203-204.

33 Fahrettin Kerim Gökay, “Cemiyetimizi Tehdit Eden Manevi Çöküntü”, *Sebilürreşad* 13/305, (Mart 1960): 70-71.

fikrinin kabulü üzerine teşekkür ettiğine işaret etmesi anlamında dikkat çekmektedir.³⁴

Sebilürreşad'da gerek laikliğin uygulanmasına dair pratikler, gerek maneviyatçı düşüncenin ön plana çıkarılması ve gerekse komünizmle mücadeledeki rolüne atıfla referans verilen ülke Batı ittifakının öncüsü konumunda olan ABD'dir. Bu doğrultuda sonraki başlıkta Sebilürreşad'ın muhayyilesindeki ABD imgesi ele alınacaktır.

3. ABD İmgesi

II. Dünya Savaşı sonrası inşa edilen yeni söylemde, İslamcılığın Batı, Batıcılık ve Batı düşüncesi hakkındaki tavır alışını yukarıda yer alan nedenlerden dolayı yeniden üretilmiştir. Bu noktada savaşın son bulmasıyla içine girilen süreçte Batılılaşmaya dair muasır medeniyetin simgesi olarak öne çıkarılan ülkeler değişmiştir. Artık ideal olan ülkeler Fransa ve Almanya değildir. Onlardan boşalan konuma ABD yerleşmiştir.³⁵ Savaşın son bulmasıyla birlikte ABD "hür dünya"nın öncüsü olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte ABD sosyopolitik açıdan taklit edilmesi ve örnek alınması gereken devlet haline gelmiştir. 40'lı yılların ortalarından itibaren ivmelenen Türk-Amerikan ilişkileriyle birlikte ABD, Türkiye'nin önüne bir model olarak konmuş veya model olarak kabul edilmiştir. Siyasal tarihimizde "Küçük Amerika olacağız" sözü, 1950'li yılların Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a mal edilmişse de ilk kez 1949 yılında Başbakan Yardımcısı olan Nihat Erim tarafından telaffuz edilmiştir. Erim, İzmit Halkevi'ndeki konuşmasında Türkiye'nin kalkınması için Marshall Yardımı'ndan geniş ölçüde yararlandığını belirttiikten sonra "eğer bir dış felakete uğramazsak ben memleketin yakın geleceği için çok iyimserim. Çünkü yakın bir gelecekte Türkiye küçük bir Amerika haline gelecektir" demiştir.³⁶

Ancak söz konusu dönüşüm yalnızca çok partili hayat sonrasında iktidara gelen Demokrat Parti özelindeki bir gelişme olmaktan çok neredeyse tüm toplumsal kesimlerin ve siyasal partilerin ittifakla üzerinde durduğu bir "mutlak hakikat" haline gelmiştir. Dönemin İslamcı basınında ABD hakkında haber ve yorumların sayısının azımsanamayacak derecede fazla olduğu görülür. Haritanın kuzeyindeki Sovyetler Birliği ise bu haber ve yazılarda ABD'nin antitezi olarak resmedilmiştir. Burada dikkat çeken husus ise, Sovyetler Birliği'ne beslenen duygularla ABD'ye yaklaşım arasında güçlü bir bağın var olduğudur.³⁷ "Hasta adamı" paylaşım yarışında olan Batılıların yerine artık, "yeni dost Amerika" almıştır. Bir zamanlar kuşkuyla bakılan, öteki olarak görülen Batılı güçlere karşı beslenen duygular siyasetin adeta "bilinçaltına" doğru itilmiştir. Bu momentten sonra kuşkuların üzerinde yoğunlaştığı ve üzerinde şüpheyle durulan esas odak ise Sovyetler Birliği olmuştur. Ancak bu kez Hıristiyan azınlıkların himayecisi olarak değil, kadim düşman ve "Allahsız komünizm" in anayurdu olarak algılanmaya başlanılmıştır.³⁸

Nitekim, İslamcılar dışarıda beliren komünizmin yükselişini fırsat bilerek içerideki tek parti döneminde kendilerine dönük baskının rövanşını almak amacıyla maneviyatçı söylemin ana direği olarak gördükleri ABD'deki uygulamalara dikkat çekmişlerdir.³⁹ Başlangıçta araçsal yaklaşımları söz konusu söylem zamanla ABD'ye yönelik şiddetli bir muhabbete evrilmiştir ki, bu politik söylem "araç" olmaktan çıkıp adeta temel "amaç" haline gelmiştir. İslamcıların gözünde ABD, dini değerlere bağlılığın yanı sıra komünizme karşı mücadelenin bayraktarıdır. Diğer taraftan laikliğin uygulanması ve teşebbüs hürriyetiyle diğer politikalarını bağdaştırmış bir ülke olması nedeniyle Batı dünyasında örnek alınabilecek öncü devlettir. Ayrıca, ABD'nin demokrasi ve çok partili hayat konularındaki uygulamaları da İslamcılarının bu ülkeye duyduğu muhabbeti perçinlemiştir. İslamcı yayınlarda ABD yandaşlığı belirgin bir tavır olarak karşımıza çıkmaktadır ki, bu duyguyu besleyen en temel unsur, komünizm ve SSCB karşıtlığıdır.⁴⁰

Cumhuriyet İslamcılığının etkili kalemlerinden Necip Fazıl Kısakürek'in Büyük Doğu dergisinde 1959 yılında yazdığı *Amerika, Dünya ve Biz* isimli makalesi İslamcılarının ABD algısını göstermesi bakımından önemli göstergeler içermektedir. Zira İslamcılarının iki kutuplu bir dünyada neden ABD saflarında yer aldığına en açık itiraflarından

34 Arnold Toynbee, "Allah Fikrinin İhmalı", *Sebilürreşad* 2/26, (Ocak 1949): 8.

35 Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016), 134.

36 Ayla Acar, *Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Kültürünün Türkiye'ye Girişinde Basının Rolü (1945-1960)*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 70.

37 Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı, Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, 322.

38 Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı, Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, 322.

39 Maneviyatçı cephenin öncüsü olan ABD'nin bu süreçteki sembollerinden biri 1954 yılında, bayrak törenlerinde okunan sadakat yeminine "tek ulus tek tanrı" ifadesinin eklenmesidir. ABD kongresince madeni ve kâğıt paralarının üzerine "Tanrıya Güveniriz" ("In God We Trust") ifadesi eklenmiştir. İki yıl sonra ise bu ifade resmi düstur haline gelmiştir. Kirby, Dianne'dan aktaran Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı, Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, 96.

40 Barış Doster, "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri", *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düzeni*, Der. Behlül Özkan ve Tolga Gürakar, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020), 314-315.

biridir. Kısakürek, “Dünya iki kutba ayrılmıştır. Ya Amerika’yı tutacaksınız ya Sovyet Rusya’yı ya demokrasiyi ya komünizmayı... Bunlardan birine temayül derhal ve kat’i olarak öbürüne aykırılık manasına gelir. Onun için, en küçük Amerikan aleyhtarlığı, hangi zaviyeden olursa olsun, Sovyetleri desteklemek diye anlaşılır... Bu yüzden komünizmaya zıt bir dünya görüşü kerhen de olsa, Amerikan politikasını korumakla mükelleftir... Amerikan siyasetini tutmak, Türkiye hesabına biricik doğru yoldur.”⁴¹ Türkiye’nin üçüncü bir seçeneği de yoktur. Ancak bu politik tutum karşılığında yeterince ödül alınmadığından şikâyet etmektedir. Makalenin devamında yer alan satırlar ise bu durumun reel politik bir yorumla dışa vurulduğu görülmektedir. Evet ABD desteklenmeliydi, ancak bu destek karşılıksız olmamalıydı ve bu ülkeden olabildiğince istifade edilmeliydi. “Bize düşen, kendi kendimize sahip olarak, Amerika’nın ebedi müttefiki, Amerikalının da ‘Sen sensin, ben de ben’ tarzında dostu olmaktır... Amerika’dan nazlı bir sevgili muamelesi görmek biricik dikkatimiz olmalı. Yoksa bir Amerikan bahriyelisinin, iki yana açık bacakları arasında mütalaa ettiği kadından ileri geçemeyiz.”⁴² Kısakürek, Türkiye’nin Amerika’dan “nazlı bir sevgili” muamelesi görememesine üzülmemektedir. ABD ile ortaklıktan elde edilecek çıkarın maksimize edilmesini tavsiye etmektedir.

İslamcıların ABD ile birliktelik kurulmasına dair söylemi yalnızca Kısakürek ve Büyük Doğu mecmuasına mahsus değildir. Soğuk Savaş’la birlikte manevîyatçılık düşüncesinin oynamaya başladığı rolün farkında olan Sebilürreşad dergisinde toplumsal hayatta dinin ve manevîyatın oynadığı rol gündeme geldiğinde “imanlı” Batı’dan örneklere sıklıkla rastlanmaktadır. Batı dünyasında yer alan ülkelerden özellikle ön plana çıkarılanı ise ABD’dir. Bu doğrultuda, Sebilürreşad mecmuasında ABD Başkanlarının sözleri, dua merasimleri ve kilise ziyaretleri haberleştirilmiştir. ABD’deki uygulamalar ve dinin kamusal hayattaki rolü vurgulanarak okuyucuların dikkatine sunulmuştur. Yeni Sabah’tan iktibas edilen bir haberde, ABD Başkanı Eisenhower’ın çok dindar ve itikadı bütün bir Hristiyan olduğunu göstermek amacıyla Eisenhower’ın düşüncelerine yer verilerek kendisinin Allah tarafından dünya sulhunu korumak için vazife edinmiş olduğuna inandığını, İngiltere ve Fransa’yı durdurduğunu ve Sovyetleri de aynı yola sokmak istediği belirtilmiştir.⁴³ Yine Eisenhower’ın *Amerika’nın Sesi* radyosuna yaptığı açıklamaya yer verilerek Doğu Bloku’nda yer alan ülkelere hitaben yayımlanan mesajında *Demirperde* ülkelerindeki halkların Amerikalılarla birlikte düzenlenen dua gününe dünya barışı için duaya davet edildiğine yer verilmiştir.⁴⁴ Sebilürreşad’da, ABD’ye dair verilen örnekler arasında en dikkat çekenleri paralarının üzerinde “Allah’a iman ediyoruz” ibaresinin yer aldığı ve İncil’e el basılarak yemin edildiğidir. ABD devlet başkanlarının dine vurgu yapan açıklamalarına çok sık yer verilmiştir. Bunlardan biri de Eisenhower’ın yılbaşı münasebetiyle verdiği ve manevîyata vurgu yaptığı şu demektir: “Maddi üstünlüğümüz ne kadar açık ve kati olursa olsun manevi ve ruhi faikiyet olmadıkça başarı sağlanamaz. Bununla birlikte hangi dine tabi olursak olalım o dinin manevîyatına dayanmak mecburiyetindeyiz.”⁴⁵ Batı Bloku’nun öncüsü konumunda olan ABD devlet başkanının manevîyata dair söylediği bu ifadeler Sovyetler Birliği’nin dini yok sayan politikalarına karşı savunulan manevîtaçı yaklaşımı göstermektedir.

Sebilürreşad’da dinin kamusal alandaki işlevlerine dair ABD ve Avrupa’da çıkan muhtelif gazetelerden haberler de yer bulmuştur. Dergide Batı’da yayımlanan gazetelerden alıntılar yapılarak ABD’nin komünizmle mücadelesinde manevîyata ne kadar önem verdiği üzerine durulmuştur. Dünyanın en büyük iki laik ülkesi sıfatıyla ABD ve İngiltere’ye dair referanslar üzerinden tek parti dönemi uygulamaları kıyasıya eleştirilmiştir.⁴⁶ Dinin kamusal alandaki uygulamaları konusunda örnek alınarak ön plana çıkarılan söz konusu ülkelerin karşı cephesinde ise menfiliğin, kötülüğün ve şerrin kaynağı olarak Sovyetler Birliği yerleştirilmiştir. Zira derginin yazarlarına göre pratikte “Allah adının resmi ağızlarından tamamen sürüldüğü tek yer Doğu Bloku ülkeleridir.”⁴⁷

ABD imgesinin Sebilürreşad’da nasıl tahayyül edilip inşa edildiğini görmek açısından dergide yer verilen bir haber özellikle dikkat çekmektedir. ABD’den gelen bir mektuba “Amerikalıların Müslüman olmadığı ama adeta Müslüman gibi yaşadıkları” ifade edilerek “din adamlarına duydukları saygıya” dikkat çekilmiş, “pazar günü herkesin kiliseye koştuğu, radyolarda müzik yayını yapılmadığı, ibadet gününde mabetlerin önünden araçların geçmediği, insanların iyilikte bulunduğu”na yer verilmiştir.⁴⁸ Yine buna benzer bir haberde ABD anayasasından ve dini yaşantısından örnekler verilerek ABD’de din hürriyetinin ne kadar gelişmiş olduğu İncil’in Amerika’da en çok satışı yapılan

41 Necip Fazıl Kısakürek, “Amerika, Dünya ve Biz”, *Büyük Doğu* 10/20, (17 Temmuz 1959): 1.

42 A.g.e. 1.

43 “Eisenhower’ın İnanişi”, *Sebilürreşad* 10/235, (Aralık 1956): 159.

44 “İman Kuvveti”, *Sebilürreşad* 8/181, (Eylül 1954): 95.

45 “Cemiyetin Temeli Dindir”, *Sebilürreşad* 6/142, (Ocak 1953): 268-269.

46 “Allah’ın İnanetiyle”, *Sebilürreşad* 5/123, (Mart 1952): 364-368. (Yeni Sabah gazetesinden iktibas edilen makale)

47 “Allah’ın İnanetiyle”, *Sebilürreşad* 5/123, (Mart 1952): 364-368. (Yeni Sabah gazetesinden iktibas edilen makale)

48 Enis Alpaytaç, “Din Adamlarına Saygı”, *Sebilürreşad* 8/178, (Ağustos 1954): 43.

kitap olduğu vurgulanmıştır.⁴⁹

ABD'deki uygulamalara Sebilürreşad'da bu denli yer verilmesinin başka bir yönü ise, Türkiye'de kamusal hayat içinde dini özgürlüklere daha fazla yer verilmesinin istenilmesidir. Cumhuriyet gazetesinden Vala Nureddin “din bir mabet işidir, radyo ise daha ziyade dünya işlerine ait bir icattır. Radyoda dini bahislerin konuşulması doğru değildir. Radyoda konuşulan dini bahislere herkesin saygı duyması münasebetiyle dini bahislerin özel alanda kalması gerekir” sözlerine, Halil Aslangül ABD'den örneklerle *hür dünyada* radyonun dini yayıncılık konusundaki işlevine değinerek gelişmiş bir Batı ülkesindeki uygulamaları dâhildekilerin de benimsemesini talep etmiştir.⁵⁰ Bu vurguların temel amaçlarından birisi yine komünizmle mücadeleyle ilgilidir. Hakkı Şenkon, biliçaltını dışa vurarak “hükümetin acil tedbirlerle Amerika'da tatbik edilmekte olan din ve ahlak terbiyesi hakkındaki kanun ve nizamnamelerin memleketimizde de uygulanmasıyla kızıl tehlikeye karşı halkın din ve ahlak serumuyla aşılması” gerektiğini ifade etmiştir.⁵¹ İslamcılar nezdinde ABD imgesinin kıymeti onun “kızıl tehlike”nin önündeki en önemli bariyer olması ve “maneviyatçı cephenin” temsilcisi konumunda görülmesiyle ilgilidir. Soğuk Savaş'ta Ortadoğu'nun önem kazanmaya başlamasıyla birlikte maneviyat eksenli politika güç kazanmıştır. “Komünizme karşı dinler buluşması” cazip bir Soğuk Savaş politikasına dönüşmüş, Müslüman din adamlarının da bu mücadeleye ortak edilmesi için birtakım girişimlerde bulunulmuştur.⁵²

Bazen açık bazen de örtük bir biçimde işlenen ve merkezi bir konu olarak varlığını her daim hissettiren “komünizme karşı manevi birleşme” fikri çok revaç bulmuştur. Bu düşünce “mukaddes değerlerin çiğnenmesine karşı” dünyada ve Türkiye'de farklı din ve inançların bir araya gelerek ortaklık kurmasıyla ilgilidir.⁵³ Dönemin siyasal akımları bir anlamda antikomünist mücadelede bir araya getirilmek istenilmiştir. Bu çerçevede, Türk İslam sentezinin sembol isimlerinden biri olan Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver ABD'de düzenlenen *Komünizme Karşı Dünya Din Cephesi* isimli konferansa katılmıştır. Tanrıöver konferansın amacının “tarihsel olarak uzun bir dönem birbirleriyle karşıtlık içinde olan dinlerin artık müşterek bir tehlike olan komünizme karşı birbirine yardım etmeleri” gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁴ Akabinde ise görüş ve değerlendirmelerini Tasvir gazetesinde aktarmıştır. Tanrıöver'in söz konusu konferansa dair söyledikleri dönemin ruhunu anlamak adına önemli işaretler barındırmaktadır:

“Memleketlerimizi iç âlemimize mahsus olan harim iklimi bu sokulgan, sinsî ve meşum fikirlerin hücumundan ve işgalinden masun tutabilir miyiz? Rus fütuhatçılığının elinde çok tehlikeli ve müessir bir şer aleti olan komünizme karşı manevi kuvvetlerimizi bir araya getirerek yeni bir cephe kurabilir miyiz?”⁵⁵

Maneviyat cephesini güçlendirmek adına NATO üyeleri arasında Türkiye'nin de davet edildiği maneviyat merkezli konferanslar düzenlenmiştir. Bu çalışmalarda Amerika'daki Katolik, Protestan ve Musevileri temsil eden ruhani heyet ABD Başkanı Eisenhower ve bazı bakanların davet mesajlarını iletmişlerdir.⁵⁶

Sebilürreşad dergisinde yer alan ve bu yönde atılan adımlardan biri de Amerika'da toplanacak manevi silahlanma teşekkülüdür. Oluşumun İstanbul'a gönderdiği tebliğde: “Komünist ideolojinin hür dünyayı tehdit ettiği vurgulanmış, buna karşın manevi destek olmaksızın hür dünyayı kurtarmayı amaçlayan siyasal, askeri ve iktisadi çalışmaların etkisinin ve getirilerinin sınırlı kalacağı” ifade edilmiştir.” Manevîyatçılık söylemi demokrasi ile sentezlenmeye çalışılmış, maneviyat merkezli demokrasiden bahsedilir olmuştur.⁵⁷

ABD'nin başını çektiği “maneviyatçı cephe” İslam'a da yoğun ilgi göstermiştir. Bu minvalde, ABD'de İslam üzerine kitaplar yazılmış, İslam hakkında konferans ve seminerler düzenlenmiştir. Princeton üniversitesinde *Bugünkü Dünya Üzerinde İslam Kültürünün Etkisi* isimli konferansta İslam memleketlerinde dini tedrisat, toplumsal ve bilimsel meseleler, arkeoloji, güzel sanatlar ve İslam hukukunun yeniden düzenlenmesi gibi mevzular ele alınmıştır.⁵⁸ Manevîyatçı ittifaka dair Sebilürreşad'da çıkan bir diğer haber ise, dönemin iktidar partisinin başkanı ve Başbakan Menderes'in manevi ittifakı güçlendirmek adına Papa'yla görüşmesidir. Haberde “Gerek Vatikan gerekse Müslüman

49 “Amerika'da Din”, *Sebilürreşad* 5/106, (Temmuz 1951): 96.

50 Halil Aslangül, “Radyoda Dini, Ahlakî Konuşmalar”, *Sebilürreşad* 8/180, (Eylül 1954): 70-71.

51 Hakkı Şenkon, “Kızıl Tehlikeye Karşı Din ve Ahlak Cephesi”, *Sebilürreşad* 2/34, (Mart 1949): 139.

52 Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı, Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, 118.

53 Bütün bu girişim ve teşebbüslerin ne kadarının hayata geçtiği bir tarafa, Örnek'in işaret ettiği üzere, ittifak ve birlikteliklerin somutluğundan çok düşünce dünyasında neden olduğu dönüşümdür. Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı, Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, 327.

54 “Dinler Arası Konferans”, *Sebilürreşad Cilt 1/9*, (Temmuz 1948): 144.

55 Hamdullah Suphi Tanrıöver, “Komünizme Karşı Dünya Din Cephesi”, *Sebilürreşad* 1/11, (Ağustos 1948): 172.

56 “NATO Din Konferansı”, *Sebilürreşad* 10/244, (Mayıs 1957): 297.

57 “Allah'ın Rehberliği Hürriyetin En Büyük İstihkâmıdır”, *Sebilürreşad* 5/103, (Mayıs 1951): 42.

58 Ali Abdulkadir, “Garpta İslamiyet'e Duyulan Alaka”, Terc. Eden Mehmet Şevket, *Sebilürreşad* 8/182, (Ekim 1954): 110-111.

memleketler ‘Allahsız komünizme karşı müşterek bir muhalefet’ hissetmekte olup Katolik âleminin bu bakımdan İslam âleminde daha sıkı münasebetler kurmak istediği bilinmektedir.”⁵⁹

Sebilürreşad’ın maneviyatçılık konusunda üzerinde sıkça durduğu bir diğer husus ise antikomünist mücadelede İslam’ın önemidir. Cevat Rifat Atilhan, “İslamiyet bir medeniyetin kanun ve dünya nizamının mihverinde cereyan etmesini sağlayan en mükemmel umdeleri nefsinde cem etmiş ilahi bir manzumedir” derken,⁶⁰ Balcıoğlu, “Dünya milletleri hakiki müsavat ve hürriyeti İslamiyet’in içinden başka hiçbir yerde bulamazlar” demiştir.⁶¹ Derginin başyazarı Eşref Edip ise, milletlerin kendilerine has özelliklerine vurgu yapmış ve “cemiyetler kendi seciyeleri, kendi mümeyyiz vasıfları kendi kökleri ve kaynakları elhasıl kendi varlıklarıyla mütalaa edilmelidir ki hakikate ulaşılabil-sin”⁶² diyerek maneviyatçı politikada İslam’ın temel unsur olduğuna işaret etmiştir.

Maneviyatın korunmasına dair görüşlerden en çok zikredilene ise derginin en az on sayısında işlenen “Mukaddesâtı Koruma Kanûnu”dur. Dine dair olumsuz yorumların sevgiyle, “mukaddesât”ın himâye altına alınmasını temin edecek bir kanun fikri ortaya atılmıştır. Bu fikrin sözcülüğünü ise Nevşehir Milletvekili hukukçu Münip Hayri Ürgüplü yapacaktır. Ancak bu düşüncenin hayata geçmesi engellenmiştir. TBMM’ye bir “Mukaddesâtı Koruma Kanûnu” teklifi verilmesi planlanmış olmakla birlikte Yusuf Hikmet Bayur ve arkadaşları tarafından engellenmiştir.

Sebilürreşad’da yer alan haber, yazı ve makalelere bakıldığında maneviyatçı düşüncenin derginin ana eksenlerinden biri olduğu görülür. Söz konusu eğilimin arkasındaki itici güç ise Sovyetler Birliği’nin karşısında yer alan ABD’dir. Dergi sıkça Türkiye’de maneviyatın yaygınlaşması, itibar görmesi ve devletçe desteklenmesi adına ABD ve diğer Batı ülkelerindeki uygulamaları gündeme getirmiştir. Böylece hem içerideki din politikalarının dönüşüme uğraması hedeflenmiş hem de Doğu Blokunun karşısında olunması gerektiği mesajı verilmiştir.

Sonuç

II. Dünya Savaşı’nın ortaya çıkardığı yeni koşullar iki kutuplu dünyanın oluşmasına neden olmuştur. Yeni dönemde dünya ölçeğinde kültür-sanattan bilimsel düşünceye, siyasetten ekonomiye kadar birçok alanda değişime gidilmiş medeniyetler ölçeğinde bir eksen kayması yaşanmıştır. Söz konusu dönüşüm dalgası Türkiye gibi tek parti ve tek şef sistemiyle yönetilen ülkelerin siyasal yapısını değiştirmiş ve beraberinde çok partili yaşamı getirmiştir. Sıcak savaşın sonlanmasıyla birlikte içine girilen Soğuk Savaş döneminde Türkiye ilk baştan itibaren ABD’nin başını çektiği Batı ittifakının yanında saf tutmuştur. Önemli bir tarihsel uğrak olan Soğuk Savaş’ın getirdiği düzen, oluşturduğu düşünce, dayattığı davranış biçimi ve yarattığı politik atmosfer Türkiye’yi hem dinsel açıdan hem ekonomik yönüyle hem de siyasal yönleriyle derinden etkilemiştir. Zira, savaş sonrası koşullarda genç Cumhuriyet, yönünü “hür dünya”ya doğru çevirmiş ve dahilinde de çok partili hayata geçilmiştir. Hegelyen anlamda zamanın ruhu (zeitgeist) demokrasinin esas alınmaya başlandığı, piyasa ekonomisinin daha da güçlendiği ve maneviyatçılık vurgusunun ön plana çıkarıldığı koşulları dayatmıştır.

Çalışmanın konusu olan İslamcı düşünce, II. Dünya Savaşı sonrasındaki köklü değişimden fazlasıyla etkilenmiştir. Söz konusu dönemde İslamcılarının ittifaklarının, diyaloglarının, kavgalarının ve çekişmelerinin yönü değişmiştir. Siyasal ve toplumsal söylemleri bir anlamda eksen değiştirmiştir. Yeni dostlar ve yeni düşmanlar kazanmışlardır. Soğuk Savaş dönemine girilmesiyle birlikte ABD’nin öncülük ettiği Batı Bloku, “hür dünya”nın ideolojik çerçevesi doğrultusunda ittifaka katılan yeni ülkelere medeniyetlerini, siyasetlerini ve kültürlerini dayatmıştır. Batı ittifakı içerisinde yer alan Türkiye de tarihsel ve ideolojik saiklerin etkisiyle Batı’nın jeopolitik çıkarlarının tarafında Sovyetler Birliği’nin karşısında yer almıştır.

Batı Bloku, dine hürmetkâr bir ittifak olarak resmedilirken Sovyetler Birliği ise komünist ideolojiden kaynaklı olarak dine muhalif bir devlet olarak değerlendirilmiştir. Bu ülkenin karşısında olmak aynı zamanda onun siyasetine, ideolojisine ve kültürüne de muhalif olunması biçiminde algılanmıştır. Bu bağlamda yeni hegemonik mücadelede mevzi kazanmak isteyen Batı Bloku, komünizme karşı din üzerinden oldukça geniş bir meşruiyet alanı inşa etmiştir. Söz konusu yaklaşım, dinin kurulu düzen tarafından sistemin rıza üretme aracı haline gelmesine ve egemen sınıfların meşruiyet ve hâkimiyet aracı olarak kullanılmasına sebebiyet vermiştir.

Öte yandan, Sebilürreşad yazar kadrosunun zamanın tesirati altında kalmış ve aktüaliteyle fazlasıyla iştilal eden bir ruh hali içinde olduğu görülmektedir. Bu da beraberinde kendi kimliklerini yabancı bir düşmanla karşıtlık içinde

59 “Papa Menderes Görüşmesi”, *Sebilürreşad* 8/190, (Şubat 1955), 236.

60 Cevat Rifat Atilhan, “İslamiyet ve Siyaset”, *Sebilürreşad* Cilt 12/285, (Ocak 1959): 157-158.

61 Tahir Harimi Balcıoğlu, “Milletlerarası Hak ve Hürriyet Prensibini İlk İslamiyet Tanıtmıştır”, *Sebilürreşad* 1/16, (Ekim 1948): 253.

62 Eşref Edip, “Tevfik Fikret, Örnek Adam mı, Hasta Adam mı?”, *Sebilürreşad* 6/132, (Ağustos 1952): 108-110.

tanımlamalarına neden olmuştur. Hâkim resmî ideoloji kalıplarıyla düşünmeye başlayan İslamcıların güçlü dergisi olarak Sebilürreşad, tahlil edildiğinde kendisini anti-komünizm üzerinden kurduğu kolaylıkla fark edilir. Zira her türlü kapıyı açan bir anahtar işlevi gören komünizm karşıtlığı devlet ve İslamcılar arasındaki açık ve örtük mutabakatın öznesi haline gelmiştir. Bu uzlaşıda her kesim için türlü kötülüklerin ve fitnenin arkasında komünizm yer almaktadır. Devlet farklı kesimleri antikomünist cepheye dâhil etme çabasına girmiştir ki, İslamcıların bu mücadelede gönüllü olduğunu söylemek gerekir. Dinin komünizm karşısında en etkili silah olarak görüldüğü bu dönemde İslamcılar komünizmi düşmanlaştırmak adına gönüllü misyonerliğe soyunmuşlardır. Demokrat Parti Antalya Milletvekili Burhanettin Onat'ın dönemin ruhunu yansıtmaya açısından komünizme dair söyledikleri dikkate değerdir: “Kızıl akideyi çözmek ve dağıtmak için dinin gücüne sarılmak şarttır. Komünizm bir yıldırım ise bunun paratoneri dindir. Bir zehirse panzehiri dindir, eğer bir mikropsa serumu ve aşısı yine dindir.”⁶³

63 “BM Meclisinde Dini Müzakereler V”, *Sebilürreşad* 6/105, (Haziran 1951): 72-73.

Kaynakça

- Acar, Ayla. *Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Kültürünün Türkiye'ye Girişinde Basının Rolü (1945-1960)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Barış Doster, "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri", *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düzeni*, Der. Behlül Özkan ve Tolga Gürakar, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020), 314-315.
- Çakmak, Ali Osman. *Sebilürreşad ve Büyük Doğu Dergileri Üzerinden 1940-1950 Döneminde Türkiye'de İslamcılık*, İstanbul: Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Demirel, Tanel. *Türkiye'nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, 134.
- Doster, Barış. "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri", *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düzeni*, Der. Behlül Özkan ve Tolga Gürakar, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020.
- Dursun, Davut. *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2018.
- Erken, Mehmet. "1923-1960 Yılları Arası Türkiye'de İslami Yayıncılık", *İslam'ı Uyandırmak Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e İslamcı Düşünce ve Dergiler*, Cilt 1, Ed. Lütfi Sunar, İstanbul: İlmî Etüdler Derneği, 2018.
- Gürakar, Tolga. "Merkez-Çevre Paradigması Türkiye'nin Siyasasını Açıklamanın Anahtarı Olabilir mi?", *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düzeni*, Der. Behlül Özkan ve Tolga Gürakar, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2020.
- Kara, İsmail. *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam 1*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Kara, İsmail. *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam 2*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.
- Kara, İsmail. *Şeyhîfendinin Rüyasındaki Türkiye*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.
- Kısküreker, Necip Fazıl. "Amerika, Dünya ve Biz", *Büyük Doğu 10/20*, (17 Temmuz 1959): 1.
- Mert, Nuray. *Laihik Tartışmasına Kavramsal Bir Bakış*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1994.
- Örnek, Cangül. *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı, Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2015.
- Öz, Asım. "Hassas Bir Muhalefet Politikası Geçiş Sürecinde Dindar-Milliyetçi Dergiler", *İslam'ı Uyandırmak Çok Partili Yaşama Geçilirken İslamcı Düşünce ve Dergiler*, Cilt 2, Ed. Lütfi Sunar, İstanbul: İlmî Etüdler Derneği, 2018.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih*, 1918-1994, Ankara: İmge Kitapevi, 1994.
- Sitembölükbaşı, Şaban. *Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)*, Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Tunaya, Tarık Zafer. *İslamcılık Akımı*, İstanbul: Simavi Yayınları, 1991.
- Yıldız, Ahmet. "Kemalist Milliyetçilik", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Kemalizm*, Cilt 2, Edt. Ahmet İnsel, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Sebilürreşad Makaleleri

- "13. Cilde Başlıyoruz", *Sebilürreşad 13/301*, (Ocak 1960): 2.
- "Allah'ın İnayetiyle", *Sebilürreşad 5/123*, (Mart 1952): 364-368. (Yeni Sabah gazetesinden iktibas edilen makale)
- "Allah'ın Rehberliği Hürriyetin En Büyük İstihkâmıdır", *Sebilürreşad 5/103*, (Mayıs 1951): 42.
- "Amerika'da Din", *Sebilürreşad 5/106*, (Temmuz 1951): 96.
- "BM Meclisinde Dini Müzakereler V", *Sebilürreşad 5/105*, (Haziran 1951): 72-73.
- "Cemiyetin Temeli Dindir", *Sebilürreşad 6/142*, (Ocak 1953): 268-269.
- "Dinler Arası Konferans", *Sebilürreşad Cilt 1/9*, (Temmuz 1948): 144.
- "Dünya Dine Dönüyor", *Sebilürreşad, 5/105*, (Haziran 1951): 76-77.
- "İfratın Menfur Taasubu", *Sebilürreşad 2/32*, (Şubat 1949): 101.
- "İman Kuvveti", *Sebilürreşad 8/181*, (Eylül 1954): 95.
- "NATO Din Konferansı", *Sebilürreşad 10/244*, (Mayıs 1957): 297.
- "Papa Menderes Görüşmesi", *Sebilürreşad 8/190*, (Şubat 1955), 236.
- Ali Abdulkadir. "Garpta İslamiyet'e Duyulan Alaka", Terc. Eden Mehmet Şevket, *Sebilürreşad 8/182*, (Ekim 1954): 110-111.
- Alpaytaç, Enis. "Din Adamlarına Saygı", *Sebilürreşad 8/178*, (Ağustos 1954): 43.
- Aslangül, Halil. "Radyoda Dini, Ahlaki Konuşmalar", *Sebilürreşad 8/180*, (Eylül 1954): 70-71.
- Atilhan, Cevat Rifat. "İslamiyet ve Siyaset", *Sebilürreşad Cilt 12/285*, (Ocak 1959): 157-158.

- Balcıoğlu, Tahir Harimi. “Diyanet Riyasetinde Mühim Bir Toplantı”, *Sebilürreşad* 1/20, (Kasım 1948): 309.
- Balcıoğlu, Tahir Harimi. “Dünyada Tek Bir Tehlike: Allahsız Yaşamaya İnanmak!”, *Sebilürreşad* 1/12, (Ağustos 1948): 189.
- Balcıoğlu, Tahir Harimi. “Milletlerarası Hak ve Hürriyet Prensibini İlk İslamiyet Tanıtmıştır”, *Sebilürreşad* 1/16, (Ekim 1948): 253.
- Başgil, Ali Fuat. “İlim ve Din Mücadelesi”, *Sebilürreşad* 6/127, (Mayıs 1952): 19-21. (Milliyet gazetesinden iktibas edilen yazı)
- Başgil, Ali Fuat. “Maneviyat Buhranı”, *Sebilürreşad* 5/113, (Ekim 1951): 203-204.
- Başgil, Ali Fuat. “Maneviyat Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Sebilürreşad* 5/114, (Kasım 1951): 216-218.
- Edip, Eşref. “Tevfik Fikret, Örnek Adam mı, Hasta Adam mı?”, *Sebilürreşad* 6/132, (Ağustos 1952): 108-110.
- “Eisenhower’in İnanışı”, *Sebilürreşad* 10/235, (Aralık 1956): 159.
- Gökay, Fahrettin Kerim. “Cemiyetimizi Tehdit Eden Manevi Çöküntü”, *Sebilürreşad* 13/305, (Mart 1960): 70-71.
- Gökay, Fahrettin Kerim. “Manevi Cephe”, *Sebilürreşad* 10/244, (Mayıs 1957): 290.
- Kösemen, Yusuf Ziya. “Milli Varlığın Temellerini Sarsanlar”, *Sebilürreşad* 4/86, (Eylül 1950): 169.
- Kösemenoğlu, Yusuf Ziya. “Hükümet, Halkın Manevi İhtiyaçlarından Elini Çekemez”, *Sebilürreşad* 1/8, (Temmuz 1948): 120.
- Şenkon, Hakkı. “Kızıl Tehlikeye Karşı Din ve Ahlak Cephesi”, *Sebilürreşad* 2/34, (Mart 1949): 139.
- Suphi Tanrıöver, Hamdullah. “Komünizme Karşı Dünya Din Cephesi”, *Sebilürreşad* 1/11, (Ağustos 1948): 172.
- Toynbee, Arnold. “Allah Fikrinin İhmali”, *Sebilürreşad* 2/26, (Ocak 1949): 8.

Extended Abstract

After the influence of Islamism in the late Ottoman period, its political and social impact was limited with the Republic. However, after about a quarter of a century since the establishment of the young Republic, Islamism sprouted up again after World War II with the opportunities offered by both domestic developments and external conditions. The “second birth” of Islamism took place in conditions when the world was divided into two camps and multi-party life was introduced. In Turkey, which was on the side of the “free world” claiming to be the protector of democracy, anti-Communism gained strength, a friendly/allied relationship was established with the USA, and radical reform initiatives slowed down compared to the founding period of the Republic. In this period of new political approaches and developments in the world in the political, social and economic spheres, Islamism also emerged from the “silence” of the single party period and came to the fore with its demands based on political, social and religious freedoms. It is seen that the revitalized Islamism movement bears the traces of Turkish and world politics in this process.

In this context, the study primarily focuses on the basic tendencies of Republican Islamism, which began to revive after World War II, and its attitudes and behaviors regarding political/social issues. Analyzing Islamism in the Republican period requires an understanding of the social and political conjuncture of the period. The new political “necessities” brought about by the post-war period and multi-party life are the breaking points of Turkish political history. Accordingly, after describing the political panorama of the period, the spiritualist approach of Sebilürreşad, one of the mainstream journals of the Islamist ideology that reemerged after World War II, is discussed. It is not possible to consider the spiritualism policy separately from the basic editorial line of the magazine.

In a world where political and social conditions were redefined, Turkey preferred to side with the Western world (the Free World). On the opposite pole was the Soviet Union, the representative of communism. In a sense, getting closer to the Western alliance was understood through opposition to Communism, the ideology of the Soviet Union. The idea or style of politics that permeated the spirit of the period was anticommunism. After this point, anti-Communism changed all social, cultural, religious and economic policies in Turkey, paved the way for the formation of new discourses and policies, and became decisive. Islamism was also greatly affected by what was happening.

As the “spiritualist” perspective gained importance in this period, the relationship between religion and the state (politics) was revised and reinterpreted. Therefore, another dimension of the study is related to secularism. In this period, the Islamist tendency that sees the United States, which is a rival of the Soviet Union with an anticommunist perspective, as the protector of religion is analyzed in the study with a political approach.

After World War II, the Cold War period began between the Soviet Union, which defended communism, and the United States, which represented the Western alliance. With this process, new political dynamics emerged in the world. With the changing political and social system, the silence of the Islamism movement during the single party period came to an end and it flourished again. With the restructuring of the political scene, Islamism started to find new channels of expression in this period. This revival manifested itself mostly in the field of press and publishing. Especially during this period, there was an extraordinary increase in the number of periodicals. Sebilürreşad, one of the most important journals of Islamism, started to be published again and became one of the representatives of the spiritualist discourse in this struggle. The magazine read the new conditions and the polarization in the world as a struggle between the “irreligious” front and the religious.

Accordingly, the aim of this study is to reveal why Islamism presented the United States of America, the pioneer of the Western front, as a role model for the liberalization of religion and the expansion of its field of action under the conditions in which Islamism reestablished itself. It is concluded that Islamism glorified the image of the United States with pragmatic and actual tendencies during the cold war period in order to get rid of the rigid understanding of secularism at home.

It is seen that the Sebilürreşad writing staff was in a state of mind that was under the influence of the time and engaged too much with actuality. This led them to define their own identity in opposition to a foreign enemy. When Sebilürreşad magazine, the powerful magazine of Islamists who started to think in the mold of the dominant official ideology, is analyzed, it is easily realized that it established itself through anti-communism. Because anti-communism, which functions as a key that opens all kinds of doors, has become the subject of the explicit and implicit reconciliation between the state and Islamists. In this reconciliation, communism is behind all kinds of evil and mischief for all groups. The state endeavored to include different segments in the anticommunist front, and it must be said that Islamists volunteered in this struggle. In this period when religion was seen as the most effective weapon against communism, Islamists became voluntary missionaries in order to demonize communism. Democrat Party Antalya

Deputy Burhanettin Onat's statements on communism are noteworthy in terms of reflecting the spirit of the period: "It is imperative to embrace the power of religion in order to dissolve and dissipate the red creed. If communism is a lightning bolt, its lightning rod is religion. If it is a poison, religion is its antidote; if it is a germ, religion is its serum and vaccine."